

С. М. Мохончук,

докт. юрид. наук, професор кафедри
кримінального права № 1
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Особливістю сучасного кримінального законодавства України є збільшення кількості та деталізація нових складів злочинів, передбачених міжнародно-правовими договорами, до яких приєдналася Україна. У сфері реалізації зобов'язань із забезпечення миру і безпеки людства одним із аспектів імплементації є саме криміналізація у національному законодавстві діянь, які загрожують основам цивілізації.

Серед злочинів, криміналізація яких передбачена міжнародними зобов'язаннями, закріпленими у міжнародних договорах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є злочини проти людяності. Відсутність у Кримінальному кодексі (надалі – КК) України окремого складу злочину проти людяності або відсутність криміналізації діянь, які утворюють склад цього злочину, може свідчити про невиконання державою міжнародних зобов'язань (зокрема тих, що прямо покладено на неї ст. 4 Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р.). Положення вищезазначеної Конвенції досить складно реалізувати, якщо самого діяння, за вчинення якого такі строки не мають застосовуватись, у національному законі не закріплено.

Злочини проти людяності як найбільш серйозні злочини, що викликають занепокоєння усієї міжнародної спільноти, були передбачені у Статуті Нюрнберзького і Токійського трибуналів, Статутах трибуналів для Руанди та Югославії. У свою чергу, Римський статут розширив перелік діянь, які можуть утворювати злочини проти людяності. Саме в цьому документі най-

більш повно кодифіковано норми про вказані злочини. Звернення до Статуту Міжнародного кримінального суду вважається необхідним з огляду на те, що у випадку його ратифікації Україною постане питання про уточнення складів злочинів, передбачених у розділі XX Кримінального кодексу України.

Звичайно, міжнародне право не вимагає повного текстуального відтворення у КК України діянь, які ним заборонені. Головним є встановлення відповідальності за вчинення таких злочинів (інколи склади імплементованих міжнародних норм у національному кримінальному законі можуть формулюватись більш широко). При цьому імплементована до національного законодавства норма має бути сформульована, виходячи зі змісту положень міжнародної угоди і бути не менш конкретною. Більше того, допускається також використання складів злочинів, в яких як кваліфікуючі ознаки, що обтяжують відповідальність, можуть бути вказані положення, передбачені міжнародними угодами держави.

Окремі протиправні діяння у КК України в цілому є тотожними за формою викладу з діяннями, що утворюють злочини проти людяності: у певних нормах вітчизняного КК діяння можуть прямо відтворювати чи відобразити фактичний зміст останніх. Зокрема, йдеться про умисне вбивство (ст. 115 КК); катування (ст. 127 КК); незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК); торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК); зґвалтування (ст. 152 КК) і чимало інших. Однак застосування норм, що передбачають відповідальність за такі злочини, навіть достатньо тяжкі, з метою приведення у відповідність кримінального законодавства із міжнародними угодами, що встановлюють обов'язок запровадити відповідальність за злочини проти людяності, може мати певні труднощі. Їх склади не охоплюють усього переліку діянь, що можуть становити об'єктивну сторону злочинів проти людяності відповідно до міжнародних угод. Однією із найбільш показових відмінностей між цими злочинами є їх об'єкт. Саме це стало причиною створення окремого розділу «Злочини проти миру, безпеки людст-

ва та міжнародного правопорядку» у КК України. Проте усі наведені вище статті кримінального закону розміщені в інших його розділах. Окрім цього, строки давності у випадку вчинення таких злочинів застосовуються у загальному порядку, тоді як при вчиненні злочинів проти людяності вони не застосовуються.

Система покарань за вищевказані злочини у КК України навіть у кваліфікованих складах не завжди включає позбавлення волі на максимальний строк чи довічне позбавлення волі. Можливість застосування останніх як найбільш суворих покарань у національному законі мала б бути передбачена за протиправні діяння, що по суті «замінюють» одне з тих, що утворюють злочини проти людяності. За вчинення злочинів проти людяності не мають застосовуватись амністія та помилування.

Також слід акцентувати увагу на позиції міжнародних трибуналів, які неодноразово наголошували на тому, що закріплення у міжнародних документах вказівки на ту чи іншу обов'язкову ознаку складу злочину «проти людяності» має на меті відкинути одиничні акти, що не становлять загрози для міжнародної спільноти. Вказівка на ознаки широкомасштабності та систематичності мають на меті виключити випадкові акти насильства, інші тяжкі й особливо тяжкі діяння, вчинені із суто особистих мотивів¹.

Таким чином, доповнення чинного КК України нормою про відповідальність за злочини проти людяності повністю відповідатиме вимогам міжнародно-правових актів, стороною яких є Україна, щодо криміналізації однойменних діянь. Також це відобразатиме розуміння та тлумачення таких злочинів у практиці міжнародних трибуналів.

¹ Prosecutor v. Clement Kayishema and Obed Ruzindana. *Judgement* (Case No. ICTR-95-1-T, ICTR-95-1;2; ICTR-96-10) of 21 May 1999 [Електронний ресурс]. URL: <http://69.94.11.53/ENGLISH/cases/KayRuz/judgement/index.html> (дата звернення 10.11.2017).